

Анализ на очакванията към новата социална услуга „Подкрепа за придобиване на трудови умения“

Въведение

Настоящият анализ се основава на резултатите от проучване по проект „Да работим заедно – развитие на трудови умения на хора с интелектуални затруднения“, насочено към новата социална услуга „Подкрепа за придобиване на трудови умения“. Проучването включи хора с интелектуални затруднения (ИЗ) и техни близки, които споделят различни потребности от подкрепа за трудови умения и своите очаквания към социалната услуга. В проучването се изследват представите на хората с ИЗ за труд и трудова роля, техните актуални умения и опит в трудова дейност, с фокус върху потребностите им от подкрепа, за да развият необходими умения в конкретна трудова дейност. Благодарим за участието им!

I. Обща информация за проучването и анализа

1. Цел на проучването и анализа

Проучването на очакванията към новата социалната услуга „Подкрепа за придобиване на трудови умения“ е уникално по своя характер за социалната практика в България, защото поставя във фокуса на социалната услуга нагласите и представите на хората – потенциални потребители и техните близки. Социалната услуга има силно индивидуален характер, цел, процес, продължителност и интензивност, които се определят от разнообразни личностови и социални фактори, между които: интересите и наличните умения за труд на конкретното лице, представата за трудова роля, потребностите от подкрепа за развитие на различни умения за труд и социални умения, необходими за изпълнението на конкретни трудови задачи в конкретна работна среда. За това мнението на потенциалните потребители за необходимата им подкрепа има важно значение за планирането на социалната услуга.

Настоящият анализ си поставя за цел да опише общите и специфичните очаквания и потребности от подкрепа на млади хора с ИЗ, допълнени с очакванията на техните близки.

2. Участници в проучването

20 хора с ИЗ - клиенти на Дневен център „Светове“ - и 10 родители взеха участие в проучването на очакванията им към новата социална услуга в подкрепа на трудовите умения.

Хората с ИЗ – поканени за участие в проучването – са с различен опит в трудови дейности, с желание да споделят мнението си за новата социална услуга, както и такива, които споделят готовност за включване в пилотирането на новата социална услуга в рамките на проекта.

Участниците са запознати с целта на социалната услуга, с помощта на проведени фокус групи, индивидуални разговори и с изработеното лесно за разбиране описание на услугата, тествано с експерти от опит – в рамките на проекта.

3. Методи и процес на проучване

Проучването бе осъществено с изработените по проекта два инструмента – въпроси за структурирано индивидуално интервю с хора с ИЗ и въпроси за структурирано

индивидуално интервю с техни близки (родители, други членове на семейството) – във формат, удобен за взаимно допълване на отговорите.

Проведени бяха 30 индивидуални интервюта и последващ анализ на резултатите, структуриран в този доклад.

II. Анализ на резултатите относно очакванията към социалната услуга

1. Осъзнатост като работещ човек

Осъзнатостта за себе си като за работещ човек се изгражда постепенно и в резултат на важни за всеки човек дейности и процеси на самопознание и развитие. Сред тях са опознаването на собствените интереси, разбирането на желанието и мотивацията за труд, разбирането каква е разликата между работата в къщи и работата в трудова среда, разликата между обучението в трудови умения и изпълнението на трудови задачи.

Подрастващите и младите хора изграждат тези знания и умения с помощта на семейството и социалната си среда, получават подкрепа от учителите и други специалисти в хода на обучение и развитие. При подрастващите и младите хора с интелектуални затруднения се наблюдава същия процес, с повече специфики и по-често със затруднения, поради факта, че самооценката и самопознанието им са свързани изцяло с наличния, индивидуален опит, с преките преживявания „тук и сега“, при познати условия, хора и задачи. Степента на осъзнатост много често е свързана с достъпа до подкрепа за самопознание и самооценка, включително професионална подкрепа от помагачи специалисти.

➤ Мненията на хората с ИЗ

1.1. Познание на интересите

„Харесвам всичко в Дневния център!“ (Стиляна)

„Харесвам да работя с ръцете си!“ (Ива М.)

„Правим хубави неща“. (Гергана Ж.)

„Харесвам, че правя нещо различно от това, което правя в къщи.“ (Павел)

„Искам да се справям!“ (Денислав)

„Харесвам материалите. Харесва ми, че ставам по-сръчен.“ (Данаил)

„Харесвам да помагам на екипа – да изнеса кашон, да свърша нещо, когато е напрегнато.“ (Габриела)

„Харесвам готвенето – много е динамично, правя различни неща, има стрес понякога – когато бързаме, когато има срок.“ (Калин)

Всички интервюирани лица с ИЗ харесват дейностите, които извършват в Дневния център (ДЦ) – за развитие на умения и като трудова практика (в и извън ДЦ), а именно:

- Арт дейности, дейности с продукция: Изработване на мартеници, коледни венчета, наниз мъниста, сувенири, значки, картички, свещи, сапуни, декупаж (14 отг.)
- Битови дейности: почистване с моп, почистване на кошчета, почистване с прахосмукачка, дезинфекция, гладене (10 отг.)
- Работа в кухня, готвене: приготвяне на заготовки, миене, белене и рязане на зеленчуци, плодове, готвене, работа по рецептурна книжка (5 отг.)
- Почистване в миялното помещение: миене на прибори и съдове (2 отг.):
- Градинарство – почистване и поддържане на цветя, храсти, насаждения в градината (1 отг.)
- Кафе пауза – подготовка на кафе, чай, общуване с гостите (1 отг.)
- Сервиране и подреждане: салфетки, прибори (1 отг.)
- Организационни дейности в ДЦ и куриерски дейности в общността (2 отг.) – „проследяване на таксите на потребителите, следене на часовника и почивките.“; „нося документи в общината.“

Младежите харесват тези дейности по няколко причини:

- харесват дейности, които извършват с ръцете си (мнозинството отговори);
- имат умения, могат да извършват дейностите, и се чувстват успешни (5 отг.);
- изработват красиви продукти (4 отг.);
- дейностите ги успокояват или носят положителни емоции (2 отг.);
- развиват професионални умения (1 отг.).
- динамиката в дейността (1 отг.).

1.2. Разбиране и мотивация за труд

„Искам да работя, защото имам собствени пари, не трябва да чакам за всичко пари от мама и тате.“ (Александра)

„Важно е да се работи, за да изкарва човек пари, да купува подаръци, да пазарува.“ (Антонио)

„Искам да работя, за да живея нормален живот, да получавам заплата.“ (Денислав)

„Искам да работя. Така се научавам как да работя, научавам се да правя нещо. Да работя означава да си следя дейността.“ (Дебора)

„Аз работя в магазин. Да работиш означава да ставаш рано, да си стриктен, да си отговорен. Така се чувствам полезен, с дейностите, които извършвам.“ (Данаил)

„Засега още не знам искам ли да работя, не съм свикнала. Още уча. И като идея още не знам, ще мисля.“ (Гергана Ж.)

„Мога да работя нещо, като в Дневния център. Но може и да напиша любовна книга.“
(Мария)

„Да, аз искам да работя и работя на три места. Имам задачи, помагам на хората, правя офисите чисти, колегите са доволни от мен.“ (Надежда)

„В къщи си затворник, дори да помагаш на семейството. Искам да помагам на хората – да прашам пратки, да помагам в транспорта.“ (Виктор)

Мнозинството участници желаят да работят и посочват причини за това, между които:

- Желание за работа, развитие и самостоятелност, собствени пари (8 отг.);
- С работата човек се чувства полезен и приет от колегите (4 отг.);
- Желание за ангажираност с нещо познато – като в ДЦ, като на трудова практика (4 отг.);
- Желание за помощ на семейството (3 отг.);
- Желание за помощ на други хора (3 отг.).

За част от участниците (6 д.) разбирането на труда и особено собственият избор на трудова дейност не са много ясни, осъзнати или имат външен характер –желаят „да правят нещо“ (напр., каквото им каже екипът на ДЦ), „да излизат от къщи“, да следват чужд модел на поведение, харесват определено място на труд (хубав хотел, ресторант, близо до къщи или ДЦ, др.). Позитивен знак е, че младежите разбират тази неяснота и я споделят. Посочват и подходящ метод в тяхна подкрепа – „Трябва да пробвам нещо и после ще разбера дали ми харесва, дали ще ми е от полза, дали го умея.“

1.3. Наличен трудов опит и самопознание за необходимите умения и трудностите

„В работата ми в офиса за почистване са необходими умения за концентрация, да не бързам, да съм внимателна, да мисля за задачата.“ (Александра)

„Трудно ми е и сам да се организирам, трябва да ми възлагат задачи. Мога да седна да почивам и после да не започна отново работа.“ (Симеон)

„Трудно ми е, когато има много работа (в миялното, в хотела), например когато мия много тенджери. Колегите ми помагат малко, но нямам наставник, както в ДЦ.“ (Виолета)

Мнозинството участници имат опит в трудови дейности за развитие на умения и в трудова практика. Няколко младежи имат опит в подкрепена заетост – т.е. работят на реални работни места, с помощта на трудов наставник от ДЦ.

Повечето определят какви умения им помагат за изпълнението на тези дейности:

- Умения за съсредоточаване, внимание към задачата (3 отг.);
- Фина моторика, умения за изработване на прости продукти (5 отг.).
- Умения за работа с уреди – ръчни и автоматични (5 отг.)

Мнозинството участници могат да определят какво им е трудно в конкретната дейност и как се справят. Сред честите трудности са посочени:

- Първоначални трудности - „Трудности имам в началото – пример, когато трябваше да чистя с нова прахосмукачка. Тя е с различни копчета, почиства се различно. Не можах да я затворя сама. Тогава търся помощ.“ – 1 отг.
- Трудности с фината моторика и задачата (изискващи прецизност, последователност, др.) – рязане на продукти в определен размер и форма, лепене, навиване, др. - 2 отг.
- Трудности с представите за количество (количество вода в мопа, количество препарат, количество мляко в кафето) – 2 отг.
- Сложност на задачата/ оборудването - „Трудно ми е да почиствам кафе машината, има 4 копчета. Притеснявам се да не натисна някое копче и да се опаря.“ (2 отг.)
- Трудности при боравенето с пари (2 отг.)
- Общуване с клиенти, непознати хора; трудности поради заекване (2 отг.)
- Физически затруднения – не трябва да вдигат тежко, не могат да стоят дълго време изправени, умора при повече задачи. (4 отг.)
- Трудности в самооценката - „Не мога да преценя дали мога да свърша нещо, трябва да ми го покажат.“ „Не мога да определя силните и слабите си страни.“ (2 отг.)

Участниците могат да определят каква и колко подкрепа им е нужна:

- „В началото помощта е повече, после – само наблюдение.“ (2 отг.)

- „Трябва ми програма с дейности, която да си следя. Като чек лист.“ (3 отг.)
- „Помага ми, че в градинарството и в ДЦ работим в екип.“ (2 отг.) „На другото работно място съм сам.“ (1 отг.)

Петима участника споделят, че се справят с всички възложени дейности и нямат трудности. Повечето посочват, че за това им е помогнал екипът на ДЦ.

➤ *Мненията на близките*

„Тя познава силните и слабите си страни, своите интереси. Разчитам на нейната преценка за уменията ѝ за труд.“ (родител на Г.)

„Има различни ситуации – веднъж може да прецени доста обективно, друг път ще каже – „всичко ми харесва“! Хубавото е, че обича разнообразието, динамиката, обича да учи нови неща, харесва да е ангажиран, натоварен със задачи.“ (родител на С.)

„Според мен, тя разбира същността на работата на работно място, макар и с трудности. Опитва се да разграничава работната среда от приятелската – говорим непрекъснато, че колегите не са приятели, че други хора зависят от нейната работа.“ (сестра на В.)

„Трудностите на И. са свързани с нарушеното зрение и физическия проблем – не вижда добре, не може да си почисти добре след задача, уморява се. Но мотивацията ѝ за труд е висока. (родител на И).

„Не споделя трудностите си, това е проблем според мен. Има случаи, в които се появява някаква неочаквана трудност и той блокира – не търси помощ, дори не говори (напр. при пътуване с метрото).“ (родител на Д.)

Родителите допринасят с допълнителна, ценна информация, обогатяваща картината и преценката на интересите, натрупания опит и трудностите, с които се сблъскват младежите с ИЗ, на мотивацията им за труд и на осъзнатостта на трудовата роля. Основните изводи от проучването сред родителите в тази част на изследователски интерес могат да се обобщят така:

- Важна е гледната точка на родителите за процеса на развитие и промяна на децата им в хода на жизнения цикъл – за темпа на развитие с пикове и спадове, за справянето в различна социална среда (на семейството, училището, във връзка със социалните услуги, в малката общност, в нова и напълно различна среда), за кризите и методите на справяне.

- Родителите имат високо ниво на критично и обективно мнение по отношение на осъзнатостта на младия човек с ИЗ като работещ човек, с определен кръг на интереси и с достатъчно/ развиващо се ниво на самопознание. Част от родителите споделят, че могат да се доверят на преценката на младия човек за това какво харесва той, какво е подходящо за него и как иска да се развива. Останалите родители считат, че водещи в тази преценка следва да са членовете на екипа на социалната услуга, с тяхната – на родителите – подкрепа.
- Родителите познават детайлно и в развитие трудностите на детето си и могат да партнират на екипа на социалната услуга в планирането на подкрепа за обучение в трудови умения и при трудова реализация, както и при проследяване на резултатите на всеки етап на подкрепа – промяна в разбирането на трудовата роля, в уменията за делово общуване, в осмислянето на границите в отношенията на работното място, в свързването на активността с активния социален живот, в обмисляне на трудностите и в начините за справяне. Те са важен източник на информация и за някои личностови и поведенчески трудности на младия човек (потребност от привличане на внимание, фантазни представи, поведенчески трудности, др.)

2. Очаквана подкрепа за избор и подготовка за развитие на трудови умения

Изборът на подходяща за човека трудова дейност е част от самопознанието и развитието на всеки човек. Какво харесвам, какво умея и какво мога да науча са въпроси, които подкрепят процеса на оценка и избор. В търсене на отговори, младежите с ИЗ срещат трудности и се нуждаят от подкрепа, за да определят кои дейности харесват, какво харесват в тях и да свържат харесването с уменията и постиженията си. Процесът е повлиян от наличния опит на младежите в изпълнението на конкретни дейности – колкото по-разнообразен е опитът им, толкова повече възможности за самооценка имат те.

Изборът на трудови дейности е свързан и със запознаването със спецификата на конкретната дейност – какво точно прави човек, проста или сложна е задачата, с кого работи, какви материали или уреди използва, има ли срокове, има ли рискове, др. Това познание подпомага процеса на избор, като при младежите с ИЗ запознаването „на теория“ следва да бъде подкрепено с пряк личен опит – чрез демонстрация и включване в обучение за трудови умения, чрез реално изпълнение на конкретни трудови задачи.

Оценката на собствените трудности и ограничения е също важен елемент на избора на трудова дейност – например, младият човек може да харесва градинарството, но да не може да стои дълго в изправено положение, защото се уморява или изпитва болка. Познаването на индивидуалните трудности – физически, познавателни, емоционални или социални – няма изключващ характер, а улеснява процеса на опознаване и избор и последващите етапи на подготовка, обучение и адаптиране на трудовите задачи.

➤ Мненията на хората с ИЗ

2.1. Самопознание и самооценка за трудова дейност

„Знам какво ми харесва. Но ми трябва подкрепа, за да открия силните си страни.“ (Мария)

„Трябва да помисля какво е силни страни, какво е слаби страни. Нека поговорим за това“ (Антонио)

„Мога да кажа силни и слаби страни: силна страна е, че мия с моп, правя декупаж, боядисвам. Слаба страна е навиването на венец.“ (Денислав)

„Мога и сам да открия свои интереси, умения, но трябва да ми се напомня, да ме наблюдават, да ми казват как се справям. Така съм по-уверен.“ (Калоян)

„Добре е някой от екипа да ме наблюдава, да разговарям с някого.“ (Венко)

Голяма част от участниците първо търсят подкрепа от изследователя, за да са сигурни какво точно са силните страни и слабите страни на личността.

Мнозинството участници споделят, че могат да определят силните си страни и трудностите си.

- „Мога сам(а) да открия силните си страни. Нямам нужда от подкрепа за самооценка.“ (4 отг.)
- „Знам силните си страни – когато се справям добре – мога да правя вълнени топчета, мартеници. Аз съм възпитана, умна, мога да чета. Знам свои слаби страни – когато изпускам нещо, не мога да стоя изправена дълго време.“ (1 отг.)

Част от участниците се колебаят в преценката на силните и слабите страни и споделят, че им е необходима подкрепа:

- „Подкрепа е да говорим за силните и слабите ми страни, не мога сам(а).“ (6 отг.)
- „Знам какво харесвам, но ми трябва помощ за нови дейности, нови интереси и умения за труд.“ (3 отг.)
- „Знам някои свои силни страни – изработвам мартеници, справям се много добре. Знам и някои слабости – сгъването. Но имам нужда от подкрепа – може би как се справям с други дейности дотук.“ (1 отг.)
- „Не мога сама да разбере добре какво са силни и слаби страни. Трябва ми малка подкрепа. Но като ми обясните, се сещам за свои силни страни – мога да реда меденки и да слагам стопер.“ (1 отг.)

Малка част от участниците не разбират въпроса, дори след примери, и дават свободен отговор – какво харесват, какво искат да правят.

2.2. Избор на подходяща трудова дейност и нужда от подкрепа

„Подходяща дейност е тази, с която мога да се справя.“ (Мария)

„Мога да избира трудова дейност. Почистването е подходящо за мен. Харесва ми да почиствам. Имам умения за почистване.“ *(Александра)*

„Аз харесвам всички дейности.“ *(Антонио)*

„Не мога сам да вземам решения.“ *(Данаил)*

„Трябва ми подкрепа – първо разговор за дейността, за задачата, за трудностите. После да ми покажат дейността, демонстрация.“ *(Габриела)*

„Мога, но по-скоро с помощ от екипа – ще се справя по-добре. Мога да харесам някоя дейност, а после да се затрудня.“ *(Даниел)*

„Само с помощ. Иначе не знам какво е подходящо за мен – това, което вече правя, е подходящо. Но нова дейност – не знам. Трябва някой от екипа да ми каже какво включва дейността.“ *(Надежда)*

По-голямата част от участниците считат, че не могат изцяло сами да определят коя дейност е подходяща за тях и с коя могат да се справят. Имат нужда от подкрепа – разговор, демонстрация на дейността, подкрепа за разбиране на задачите, определяне на уменията, др. (9 отг.)

Други участници определят като подходящи за тях най-вече дейностите, които извършват в Дневния център:

- „Подходяща дейност е да правя мартеници, да подреждам меденки. Но ако е нова дейност, ми трябва подкрепа, иначе ще се паникьосам.“ (1 отг.)
- „Мога да избира, но е добре човек да споделя – успокоява се, получава подкрепа и разбиране. Научава нещо за себе си. Харесвам дейностите в Дневния център.“ (1 отг.)
- „Да, мога да избира, но пак е по-добре с подкрепа. С помощ ще видя стъпките в дейността и ще разбера дали я мога.“ / „Екипът много ми помага.“ (2 отг.)

Няколко участника споделят мнение, че могат да изберат сами подходяща за тях дейност, посочват дейността, дават информация за образованието и опита си, аргументират се. (5 отг.)

2.3. Разбиране на инструкциите към трудови задачи

„Малко помощ ми е нужна за инструкциите – при прахосмукачката да ми обясни новото – различното хранене. Помага ми обяснение и показване.“ *(Александра)*

„Помага ми да ми покажат веднъж стъпките – например, как да правя капучино.“ *(Надежда)*

„Нямам трудности с инструкциите. Да ми кажат и да видя дейността – това ми помага.“
(Симеон)

Повечето участници споделят, че имат нужда от подкрепа, за да разберат инструкциите към нови за тях дейности, а именно:

- За разбиране на задачата (5 отг.);
- За насочване към стъпките на задачата (4 отг.);
- За да разберат новите дейности или различното в позната дейност (3 отг.).

Необходимата подкрепа най-често включва показване на задачата от страна на ментора и обяснение на стъпките, на последователността им. За някои младежи инструкциите може да бъдат и писмени – с конкретни изображения и кратки описания.

Подкрепата може да е еднократна (5 отг.) или продължаваща - докато не разберат задачата и не започнат да я изпълняват самостоятелно (4 отг.).

Част от младежите имат нужда и от продължаващо наблюдение, за да знаят как се справят, да бъдат окуражавани и емоционално подкрепяни. (2 отг.).

2.4. Справяне с притеснение и несигурност при нова дейност

„Много се притеснявам при нова дейност, дали ще се справя. Подкрепата е да ми покажат какво трябва да правя.“ (Стиляна)

„Не се притеснявам от нова дейност. Просто внимавам при ново нещо. Подкрепата е да науча стъпките.“ (Дебора)

„Притеснявам се дали екипът ще е доволен.“ (Данаил)

„В началото в Дневния център изпитвах притеснение – когато не знаех нищо. Сега вече съм спокойна.“ (Гергана Ж.)

„Имам притеснение при нова дейност – да не сбъркам, да не съм самоуверен, да не пропусна нещо.“ (Калин)

Мнозинството младежи споделят, че изпитват притеснение или несигурност при нова за тях дейност. Причини за това най-често са:

- Несигурността дали ще се справят със задачата, дали ще допуснат грешки (6 отг.);
- Притеснение от новото - нова задача (2 отг.) и повече задачи (1 отг.), работа с нови уреди (3 отг.);
- Притеснение да не се развали уреда, с който работят – ютия, пералня, кафе машина (2 отг.);
- Притеснение при среща с нови хора (1 отг.) и при нова обстановка (1 отг.);
- Притеснение дали ще се ориентира и намери работното място (1 отг.).

Част от участниците имат самочувствие и не изпитват притеснение, защото започват нова дейност, едва след като са я разбрали и са „загряли“ за нея (5 отг.).

Самите участници насочват към подходящата за тях подкрепа, която им позволява да преодоляват притесненията си, а именно:

- Разговор с трудовия наставник или друг член на екипа – предварително или при тревога – „да ме окуражат“ (8 отг.);
- Редуване на младежите в дейностите (2 отг.);
- Разговор с психолог (2 отг.);
- Екипът да демонстрира какво потребителят трябва да направи (1 отг.);
- Обсъждане на задачите и трудностите с ръководителя на дейността, „с шефа“ (1 отг.);
- По-добра подготовка за задачата (1 отг.).

➤ **Мненията на близките**

„Мисля, че самооценката на И. не е много реалистична. Не оценява затрудненията си добре. Не разбира, че трудно ще се справи в кухнята – там има високи изисквания. Изисква се бързина и точност, прецизност.“ (родител на И.)

„А. има нужда от подкрепа, за да избере трудова дейност. Когато я питат, тя винаги казва почистване, защото това е рутинна, позната дейност. Необходима ѝ е помощ, за разкриване на интересите, в оценката на уменията ѝ.“ (родител на А.)

„Той има нужда от подкрепа, за да избере подходяща трудова дейност – например, да му се предложат 2-3 дейности – чрез образователен филм, да се опишат като задачи и тогава да му се помогне да избере предпочитаната дейност. Но сам не би могъл да избере, мисли, че може всичко! (родител на Д.)

„И. иска да е по-натоварена и е готова да изработва сувенири и надомно. Желаете да е натоварена, да има постоянна заетост. Разви умения за по-добра организация в деня и задачите, умения за спазване на работното време и правилата в ДЦ. Разви ориентация за време. В седмицата се ориентира съобразно графика на дейностите.“ (родител на И.)

Основните изводи от споделяната преценка на родителите в тази изследователска област могат да бъдат обобщени в следните групи:

- Родителите имат както дългогодишни, така и актуални наблюдения, които им позволяват да участват и допринасят за приоритизиране на подходящите дейности и области на развитие на младите хора с ИЗ.
- Родителите ясно разпознават ролята на екипа на ДЦ за развитието на уменията за труд на младите хора с ИЗ и се доверяват на професионалното

отношение и мнение на специалистите относно етапа на развитие на уменията за труд и разпознаване на трудностите в този процес.

- Родителите имат допълнителен поглед и рефлексия върху въздействието на трудовите дейности и предоставена подкрепа върху цялостния живот на младите хора с ИЗ – в семейна и приятелска среда, в нова социална ситуация, в нови социални роли. Тази рефлексия е ценна както за екипа, който организира и предоставя ежедневна подкрепа на младежите, така и за самите младежи, които виждат позитивното мнение и повишаващото се доверие на родителите към тях.
- Тревогите на родителите са източник за рефлексия и се интегрират от екипа при обсъждане на целите и начините на подкрепа за трудова реализация на младежите с ИЗ. Връзката ментор–потребител с ИЗ–родител има структуриран и целенасочен характер – подобряване на подкрепата за трудова реализация и повишаване на самостоятелността и увереността на младия човек в този процес.

3. Очаквана подкрепа за участие в трудови дейности

Подкрепата за изпълнение на трудови задачи е ключов елемент от социалните услуги, насочени към трудова реализация на хората с ИЗ. Подкрепата има засилен индивидуален характер и може да има различни фокуси и цели, в зависимост от актуалното състояние, опита, целите и възможностите на човека.

Проучването сред младежите с ИЗ – потребители на Дневен център „Светове“ – показва общи и специфични цели на подкрепата в няколко групи – подкрепа за развитие на двигателни умения, подкрепа за ползване на уреди и техника, подкрепа за изграждане на дневен режим с ясна структура на задачи и почивка, подкрепа за адаптиране към задачите и средата, към нови или повтарящи се ситуации, които въздействат емоционално на младежите с ИЗ.

➤ Мненията на хората с ИЗ

3.1. Подкрепа за развитие на двигателните умения

„Имам нужда от подкрепа, за да подобрявам уменията си.“ (Денислав)

„Имам затруднения - понякога ми треперят ръцете, мога да изпусна чиния или чаша – като я мия или като я хващам.“ (Александра)

„При изработването на сувенири е важна фината моторика. Аз се справям добре – с едната ръка ми е малко по-трудно, но се справям.“ (Ива М.)

Повечето участници са ангажирани с дейности, които включват двигателни умения – както такива на фината моторика (при изработване на продукти, готвене, сгъване, гладене,

др.), така и на грубата моторика (почистване, др.). Младежите описват какви умения са необходими в дейностите, с които са ангажирани – хващане, носене, подреждане, рязане, сгъване и др. Повечето споделят, че се справят добре и имат необходимите умения, а с подкрепата на екипа стават по-сръчни и по-добре изпълняват задачите си.

Част от участниците споделят трудности, свързани с фината моторика, двигателните умения и общото здравословно състояние. Това са трудности, които те споделят с екипа на услугата (ако са трайни и носят тревога на потребителя), но може и да останат скрити, докато не се задействат при определени обстоятелства. Примери за подобни трудности са:

- Тремор на ръцете, риск или притеснение да не разлеят или изпуснат нещо (Александра, Данаил, Павел, Стиляна);
- Физическа умора, трудности при продължително изправено положение (Стиляна, Ива);
- Здравословни проблеми, не трябва да вдига тежко (Симеон, Александра);
- Зрителни проблеми, които може да повлияят върху дейността (Симеон, Ива);
- Притеснение, когато задачата трябва да се изпълни в кратък срок (почти всички участници).

Част от младежите разчитат на екипа да проследява как се справят и да им дават съвети в някои тънкости в дейността – например, рязане на тънко на продукти, безопасно рязане, безопасно гладене, наливане на течност в съд с малък обем (при пране, гладене), работа с определени материи (вълна, канап, др.).

3.2. Подкрепа за развитие на умения за ползване на техника

„В началото се притеснявах да работя с техника. Сега не. Не се притеснявам, пускам пералня в Битови дейности във вторник, гледя с ютия.“ (Гергана Ж.)

„Не се притеснявам да работя с техника, това са просто уреди, които ни помагат в работата.“ (Бианка)

„Не се притеснявам да работя – ползвам прахосмукачка, пускам робот, мога да пусна пералня. Аз живея сам и се справям. Ако има нов уред, трябва да ми покажат как да го пусна, не се притеснявам да опитам.“ (Павел)

Повечето участници споделят, че работят с различни уреди (печка, миксер, миялна машина, пералня, прахосмукачка, ютия, уред за фолиране, др.) и се справят добре (10 отг.)

Всички споделят, че имат нужда от подкрепа при запознаване и работа с нов уред. Мнозинството приемат, че това е нормален процес на учене и ще се справят постепенно – нагласа, съзнателно развивана от екипа на социалната услуга.

Отделни участници споделят конкретни притеснения при работа с техника:

- Умора при силен и продължителен шум от уредите (2 отг.);
- Притеснение да не допуснат грешка и да не повредят уреда (3 отг.);
- Притеснение дали ще запомни новите копчета и операции (2 отг.);

- Притеснение ако уредът е опасен (1 отг.).

Младежите сочат и необходимата им подкрепа:

- Подкрепа от човек, който има умения в задачата и я показва стъпка по стъпка. (1 отг.);
- Демонстрация на работата с уреда, да разберат как се работи с него (5 отг.);
- Обсъждане на инструкциите и правилата за безопасност (3 отг.);
- Екипът да налюдава как се справя обучаващия се (3 отг.).

3.3. Подкрепа за концентрация в трудовата задача

„Случва ми се да се разсейвам, зависи от това дали съм развълнувана или спокойна. Случва се първата сесия да съм по-разсеяна. Помага ми самата работа – постепенно се съсредоточавам.“ (Мария)

„Не се разсейвам. Винаги внимавам в задачата.“ (Надежда)

„Случва ми се да се разсейвам. Добре е да ми възлагат задачите, защото аз забравям или продължавам много почивката.“ (Симеон)

Почти всички участници споделят, че се разсейват по време на трудови задачи, като част от тях посочват и конкретни причини за това:

- проследяване на телефона;
- влизане на нов човек в стаята;
- наличие на много хора на едно място;
- силен шум, силен смях;
- след определено време със задачи;
- когато някой заговори потребителя;
- при посещение на външни хора;
- при организиране и провеждане на събития;
- при нова ситуация;
- индивидуалното емоционално състояние.

Малък брой участници (3 души) твърдят, че не се разсейват, че „си знаят задачите“ и ги следват с необходимото внимание.

Необходимата подкрепа за повишаване на концентрацията – според мнението на участници - включва:

- Разработване на програма с дейности, която потребителят следва;
- Последователно възлагане на задачи една след друга;
- Кратка почивка навън, на въздух, за успокоение.

3.4. Подкрепа за адаптиране към трудовата среда

„На ново място – понякога ми трябва време, друг път – не. Ако се чувствам добре – бързо

свиквам. Сега не искам да ходя на ново място. Искам да съм сред колеги, приятели, екип.“ (Виолета)

„Имам нужда от почивка. Разбирам това, когато започне да ми трепери ръката или да ме боли мускула на ръката. Но понякога пропускам почивката!“ (Бианка)

„Към края на деня се уморявам и имам нужда от почивка. Най-добрата почивка за мен е 1 час, тогава се зареждам. Като телефона – ако се зарежда 10 мин., се зарежда на 10%.“ (Данаил)

Адаптацията към ново място, задачи и хора е изключително важно условие за всеки човек и особено за младежите с интелектуални затруднения.

Повечето участници в проучването споделят, че имат нужда от време, за да се адаптират към конкретна трудова среда (12 отг.). Това време е различно като продължителност (от няколко дни до месец и повече от месец) и е необходимо на младежите по няколко причини:

- да научат местоположението и да се подготвят за придвижването до новото място;
- да свикнат с новите хора и да разберат с кого ще общуват и работят;
- да опознаят работната среда – помещенията, коридорите, посоките, подредбата;
- да опознаят задачите и инструментите/ уредите за тях.

Малка част от потребителите смятат, че се адаптират бързо към ново място и че се чувстват добре на различни работни места. (3 отг.)

Няколко участника заявяват, че не желаят да започват трудови задачи на ново място (2 отг.), защото вече са се адаптирали към Дневния център и мястото на трудова практика или подкрепена заетост.

Един участник заявява, че не може да прецени, защото не е участвала в дейности на ново за нея място.

Почивката се оказва също важен елемент от адаптацията и възстановяването при натоварване за почти всички участници в проучването. Само единици считат, че могат да пропуснат почивка, но това се случва в отделни случаи, не е практика за тях. За повечето това е стандартната почивка между трудовите сесии в Дневния център и обедната почивка, а за други – това могат да са кратки 5-минутни почивки между различни задачи.

Младежите са спокойни, че ако имат нужда от почивка в Дневния център, те ще имат такава, след което ще се върнат отново към задачите си. Ако е необходимо – с помощ.

3.5. Подкрепа при дълго прекъсване на трудови дейности

„Като се връщам в Дневния център след отпуска, все едно идвам за първи път. Имам нужда от време, за да се чувствам пак добре. Помага ми да се включа в позната дейност.“ (Александра)

„Бях отсъствал от ДЦ 2-3 седмици и сега ми е малко трудно да наваксам. Малко по малко

се сещам как да върша дейностите – как да нанизвам мъниста. Още съм по-бавен, но се справям.“ (Данаил)

„Не ми е трудно, радвам се да се върна към трудовите дейности в ДЦ. Чувствам се добре, когато работя и съм сред приятели.“ (Даниел)

За голяма част от участниците в проучването е необходима известна подкрепа за завръщане към дейностите, след тяхното по-продължително прекъсване поради заболяване, почивка или друга причина. (11 отг.) Младежите имат нужда от време, за да се почувстват пак добре и да се справят със задачите си.

Подкрепата може да включва:

- Възлагане, припомняне и приоритизиране на задачите;
- Разговор с екипа за „затопяне“ към задачите и атмосферата – какво се е случило през периода, има ли нови хора и задачи, как се чувства потребителят и има ли нужда от подкрепа;
- Разговор с другите потребители, споделяне;

Близък брой участници считат, че нямат нужда от специално време за връщане към познатите дейности, че самите дейности им помагат да се включат отново и да си припомнят задачите. Първият ден все пак е различен и тогава помагат разговорите с екипа и другите потребители. (9 отг.)

➤ *Мненията на близките*

„Благодарение на обучението на Г. и на участието ѝ в дейностите в ДЦ, тя е свикнала на целодневен режим на натоварване! Това ѝ помага да е концентрирана и активна в трудовите задачи!“ (родител на Г.)

„С. има нужда от цялостна подкрепа за разбиране на инструкциите и изпълнение на трудовата задача: чрез обяснение, демонстрация, напомняне и проследяване. Дори задачите да са подобни, той ги изпълнява в различна среда, с различни хора и изисквания. Това променя задачата за него. За това всяко начало му е трудно.“ (родител на С.)

„В. има някои трудности – не познава ляво и дясно, например. Но има напредък с часовника – сама следи приема си на лекарства и може после да подреди други дейности, последователно след приема на лекарства – например, изпий си хапчето, после изведи кучетата на разходка и после си приготви храната за закуска. Вече

започна да осмисля времето! Като че ли може да планира времето като поредица от задачи. Това е голям успех!“ (сестра на В.)

„В работата В. влиза в негов собствен ритъм и действа „като автомат“, защото върши всичко с удоволствие. Ако нямаше увреждане, В. щеше да е работохолик.“ (родител на В.)

Основните изводи от споделената преценка на родителите в тази изследователска област могат да бъдат обобщени в следните групи:

- Всички родители-участници в проучването познават процеса на организация и провеждане на трудови занимания и трудова практика, както и процеса на подкрепа за включване в заетост. Това им помага в позицията на партньори и подкрепящи лица – да овладяват високите очаквания на младежите, да ги окуражават при трудности и в процеса на съзряване и желание за самостоятелен живот. Мнението за възможностите и трудностите при изпълнението на трудови задачи е много близко и взаимно допълващо се с това на децата им - младежите с ИЗ, с изключение на мнението на няколко родители, които изразяват по-критично мнение по отношение на самооценката на младия човек (дъщеря или син).
- Родителите имат ценни наблюдения върху качеството на изпълнението на трудови задачи в къщи, върху концентрацията и проявите на умора на младежите с ИЗ, върху типичните повтарящи се трудности – в планирането на времето, в постигането на детайлите в задачите, в динамиката на емоциите от ентузиазъм до разочарование, в отказа от активност при неуспех и др. Тази палитра от преки впечатления ги прави „експерти“ в подкрепата и мотивацията за активност, но и често води до загуба на център, на цел на подкрепата. Партньорството с екипа на социалната услуга е важен инструмент за структуриране на подкрепата около важните, приоритетни цели на развитие.
- Родителите споделят разнообразни собствени чувства, надежди и разочарования, съпътстващи развитието на децата им и динамиката в семейния и собствения им делови живот. Тази готовност е сигнал на потребността им от подкрепа чрез разговор, обмяна на опит, рефлексия върху страховете им, разбиране за същността и динамиката в собствените им чувства.

4. Очаквана подкрепа за развитие на социални умения, необходими в трудовата дейност

Сред важните социални умения, които влияят върху социалното включване и адаптация на младите хора с ИЗ (както и на всеки човек) и върху трудовата им реализация, са уменията за общуване, уменията за следване на правила и трудова дисциплина, както и уменията за рефлексия как се справят като поведение и мотивация за труд. За голяма част от хората с ИЗ това са и уменията за ориентация и мобилност, както и за справяне с конкретни трудности, които определят степента на самостоятелност и адаптивност към конкретна трудова и по-широка, социална среда.

Развитието на социални умения може да улесни или затрудни процеса на обучение в трудови умения и включване в трудова дейност и за това представлява компонент на професионалната подкрепа, предоставяна от помагащите специалисти.

➤ Мненията на хората с ИЗ

4.1. Подкрепа за развитие на умения за ориентация и придвижване

„В началото имам нужда от подкрепа, за да намеря работното място. После се справям сама. Подкрепа ми е нужна, само ако има промяна в автобуса.“ *(Александра)*

„Сам се придвижвам до познато място. При ново място, имам нужда от подкрепа в началото: подкрепа да науча улиците, обектите.“ *(Данаил)*

„Пътувам с придружител, с автобус.“ *(Габриела)*

Участниците в проучването споделят различна степен на самостоятелност при придвижване и ориентация, а именно:

- Пълна самостоятелност при придвижване до Дневния център и други познати места (11 отг.). Част от тях ползват всички видове транспорт – трамвай, тролей, метро, могат да се придвижват и пеша. При трудност могат да попитат хората. При ново място тези младежи получават подкрепа, докато не придобият увереност, че няма да се объркат, и могат да пътуват самостоятелно. Един младеж пътува до София от друг, близък град. Друг младеж се придвижва и до нови места, като се ориентира по маршрутите, публикувани в Градска мобилност.

- Относителна самостоятелност при придвижване до Дневния център и други познати места (5 отг.). Младежите пътуват с близък човек с градски транспорт, познават маршрута, ориентират се, могат да пътуват сами, понякога го правят. С придружител са поради притеснение – на младежа или родителите – или по друга причина, не пряко свързана с трудности в ориентацията. Част от младежите от тази група имат желание да развият уменията си и да имат по-голяма самостоятелност.
- Ограничена или липса на самостоятелност при ориентация и придвижване – младежите имат сериозни трудности да пътуват самостоятелно и пътуват с кола с близките си или с такси. (4 отг.) Често тази група младежи не споделят увереност и желание да развият умения за самостоятелно придвижване.

Част от младежите с умения пътуват с придружител, защото имат притеснения от агресивни хора в транспорта, от непредвидена смяна на маршрута на транспорта или друга ситуация или риск – минаване през подлез, пресичане на натоварен булевард, др.

4.2. Подкрепа за развитие на умения за общуване

„Притеснявам се, че заеквам, хората не ме разбират. Притеснявам се и ако хората се карат пред мен.“ (Стиляна)

„Общуването с един човек не ме затруднява или в малка група също не ме затруднява. Но в голяма група е много шумно, шумът ми пречи понякога, изморява ме.“ (Габриела)

„Общувам добре. В общуването ми е трудно да запомня имената на екипа, понякога бъркам имената на хората.“ (Александра)

Самооценката на участниците в проучването показва различни нива на уменията за общуване, а именно:

- Добри умения за общуване с всички хора (12 отг.). Младежите споделят, че общуват „спокойно“, „уравновесено“, че обичат да общуват и да помагат да потребители, които се притесняват в общуването.
- Добри умения за общуване с познати хора и трудности при общуване с нови и много хора (5 отг.);

- Трудности в общуването (3 отг.) – поради езикови и комуникативни затруднения (заекване, притеснение, неувереност), в конкретни ситуации – при запознаване с нови хора.

Сред споделените трудности в общуването са:

- Трудност за запомняне на имената на хората (1 отг.);
- Главоболие при общуване с много хора и в шумна среда (1 отг.);
- Притеснение дали събеседника няма да ги нагуби, да им се подиграе, защото са различни (1 отг.).

Очакваната от младежите подкрепа включва помощ от страна на екипа с изслушване, разбиране; окуражаване.

4.3. Подкрепа за справяне с трудности в работните задачи и среда

„При трудности питам, не се притеснявам да питам. Даже родителите ме питат защо често питам за неща, които знам. Това лошо ли е?“ (Денислав)

„При трудности лесно се отказвам, „предавам се“. Помага ми екипа, трябва някой да ми даде кураж.“ (Бианка)

„Да, питам, когато ми е трудно и не се справям. Нужно ми е да ми покажат стъпките на задачата.“ (Ива М.)

Младежите споделят спокойно, че имат трудности в изпълнението на работни задачи – при работа с уреди, при повече и по-сложни задачи, при кратко време на изпълнение, при умора, др.

Мнозинството младежи търсят помощ от екипа при трудности, без притеснение, „навреме“ (18 отг.). Описват, че помощта е в посока разбиране на задачите и отделните стъпки, повторение и обяснение на инструкциите към задачите, обратна връзка дали и как се справят. Само двама младежи споделят, че се опитват да се справят сами и да търсят помощ само при крайна нужда и това са младежи, които са включени в подкрепена заетост на реално работно място. В ДЦ те продължават да търсят подкрепа, при нужда.

4.4. Подкрепа за следване на правила и дисциплинираност

„Спазвам правилата – идвам навреме на работа, нося маска, мия ръцете си, подписвам се за регистрацията, обаждам се на майка си, че съм пристигнал.“
(Антонио)

„Спазвам правилата. Много се притеснявам, ако закъснея. (Стиляна)

„Спазвам правилата, знам ги, те помагат да общуваме добре, да се разбираме.“
(Даниел)

Мнозинството младежи считат, че спазват всички правила в ДЦ и в местата за обучение, трудова практика и подкрепена заетост (17 д.). Описват с удоволствие правилата – да идват навреме в ДЦ и на работното място, да се подписват в съответната книга за регистрацията да са учтиви с другите, да обличат работното си облекло, да подвържат добра хигиена – собствена и в средата, да не излизат по време на работна сесия, да не ползват телефона по време на работна сесия, да следват списъка/ графика със задачите си, да завършват задачата си и да почистват работното си място, др. Когато понякога разбират, че ще закъснеят, се обаждат по телефона на екипа на ДЦ.

Само трима участника споделят, че им се случва по-често да закъсняват и да не бъдат навреме в ДЦ или на работно място. Един от тях е разпознал нуждата си близките да му казват кога да тръгва, защото не може да прецени точното време за тръгване или защото се разсейва.

4.5. Подкрепа за мотивация за труд

„Не се отказвам, пробвам отново и отново.“ (Дебора)

„Отказвам се, аз не съм упорита личност! Помага ми да ме окуражат.“ (Данаил)

„Не се отказвам, пробвам и трудните задачи. Само едно нещо ми е много трудно и се отказвам – подреждането на кетъринга. Все още ми е трудно да го разбере. Но мога да се науча. Не се притеснявам, че нещо е трудно. Лесно е само, ако нищо не правиш!“ (Калин)

Мнозинството участници в проучването показват устойчива мотивация за трудова дейност и преодоляване на трудностите, които съпътстват активността, ученето и трудовата дейност.

- „Не се отказвам“, „Ако ми е трудно, ще опитам отново.“, „Трудностите даже ме амбицират.“ (14 отг.);
- „Понякога се оказвам, друг път – не. Не мога да преценя.“, „Не мога да взема решение.“, „Понякога се отказвам, но по-често се справям.“, „Зависи от настроението“, „Ако не мога нещо, не го правя – не мога да правя кафе на една машина.“ (4 отг.);
- „Лесно се отказвам, „предавам се.“ (2 отг.).

Младежите, които срещат трудности и са склонни да се откажат, споделят, че търсят помощ от екипа – за кураж (4 отг.) и за преодоляване на трудностите в трудовата задача (3 отг.) - „при смяна на кошчето“, „подреждането на кетъринг“, др.

4.6. Подкрепа за самооценка на поведението в работна среда

„Спазвам правилата на поведение, поздравявам, добре се държа с клиентите. Но ми трябва подкрепа да се грижа за себе си! Добре е да не се виждам с хора, които ме подтискат, които ми крадат енергията. Имам шесто чувство дали човек е приятен или не, дали думите му са груби или мили.“ (Данаил)

„Мога да спазвам правилата на поведение. Понякога ми е по-трудно – когато съм ядосана – гледам да не обиждам човека, но може да се разплача.“ (Ива)

„Мога да спазвам правилата на поведение. Знам какво да правя, да не съм черната овца.“ (Павел)

Всички участници в проучването заявяват, че разбират какво трябва да е поведението им в работна среда, какви правила следва да спазват. Те с лекота дават примери за позитивно поведение като:

- Внимателно отношение към другите;
- Готовност за помощ на другите;
- Да не натоварваме другите със собствени проблеми;
- Въздържане от грубо отношение, негативни думи или поведение.

Малка част от младежите споделят ситуации, когато им е трудно да имат позитивно поведение – когато са разочаровани, ядосани, отхвърлени.

Интересно е мнението на един участник, който поставя въпроса за правилата на поведение през призмата на собствените преживявания и потребности – как да се предпазва

от неподходящо поведение от страна на другите хора – грубо отношение, пренебрежение, нетактичност, неразбиране (в по-широката, социална среда) и как да адаптира собственото поведение.

➤ **Мненията на близките**

„С. се влияе от ситуацията и от хората. Притеснява се от някои хора и от нови ситуации. Но вече като че ли започна да се ориентира с хората – избира с кого да общува и кого да избягва. Доста е сензитивен - разпознава поведението на другите, отношението им. Разбира се, и сега може да се подведе от някой човек...“ (родител на С.)

„Винаги е навреме на работа. Ако закъснява, то е защото е имало сериозен проблем с транспорта. Няма излежаване, няма разсейване, знае кога да тръгне. За правилата на работното ѝ място ѝ трябва напомняне. Може да търси много внимание от колегите, може да наруши границите им. Просто не се досеща сама.“ (сестра на В.)

„И. много обича да общува. Има богат опит в общуване с важни хора – Президента, Кмета, Омбудсмана. В ДЦ повече общува с екипа и само с част от младежите. От И. разбирам, че в ДЦ има сформирани групички – според степента им на самостоятелност и възможност за придвижване. Тя също има своята групичка приятели.“ (родител на И.)

„Има проблеми в общуването – прекъсва, не изслушва. Говори много по безмислени теми, а не казва най-важното. Не може да поддържа смислен разговор. Като че ли го е страх да говори с момичета – предпочита да говори с екипа на ДЦ или да стои сам. Когато му правим забележка, заплашва, че ще отиде да живее другаде, че ще ни напусне.“ (родител на Д.)

Мненията на родителите относно необходимите и наличните социални умения на младежите с ИЗ имат значима изследователска и практическа стойност – в контекста на трудовата реализация на младежите и в личностното им развитие. Основните изводи са:

- Родителите разбират значимостта на социалните умения и тяхното въздействие върху подготовката за трудова реализация на младежите с ИЗ. Родителите предоставят подкрепа за развитието на самостоятелността в придвижването и ползването на градски транспорт, за развитието на умения за общуване и поддържане на контакти, за справянето с трудности в ежедневието и в нови ситуации, за спазването на основните правила и норми на съвместен живот и труд, за овладяване на поведенческите трудности. Няколко родители споделят наблюденията си за ограничените

умения за общуване на младия човек – трудност да поддържа смислен разговор, обсъждане на неуместни теми, скачане от тема на тема, др. Усилията им към момента не водят до видим резултат. Подобни тревоги има сред част от родителите по отношение на завишената самооценка на младия човек за уменията му и самочувствието, че може всичко. Тази сензитивност на родителите е важен ресурс за продължаващата подкрепа на младежите, за да стават в оптимална степен рефлексивни, самостоятелни, уверени в себе си и по-критични в постигнатите резултати.

- В контекста на проучването, родителите са склонни да споделят проблеми от семейния живот и трудностите в отглеждането и създаването на млад човек с ИЗ. Трудовата реализация и бъдещето на човек с увреждане са важни, но и болезнени теми за цялото семейство и малката общност. Подкрепата на екипа на ДЦ е много силен позитивен фактор за приемането и обсъждането на тези теми, за тяхното „нормализиране“ и проектиране в жизнения план на семейството и на самия млад човек.
- Несигурността в социалната среда в България по отношение на хората с ИЗ, влияе върху нагласите на родителите и очакванията им към социалните услуги. Дневен център „Светове“ – като утвърдена социална услуга и като професионално работещ екип – представлява източник на необходимо знание и пряка подкрепа към младежите и техните семейства. В същото време, отворени остават редица други потребности – от сигурност за наличието на подкрепа в хода на живот и зрялост на лицето с увреждане, за възможностите за самостоятелен живот с налична, достъпна подкрепа, за реалната трудова реализация и финансовата стабилност на лицето, за бъдещето без най-близките хора и много други. Подобни потребности надхвърлят целите и методите на подкрепа както на социалната услуга Дневен център, така и на новата социална услуга „Подкрепа за придобиване на трудови умения“, като поставят въпроси към дългосрочната грижа за лица с трайни затруднения, нейната системност, обхватност и устойчивост.

Заклучение

Настоящият анализ има за цел да подпомогне процеса на тестване и предоставяне на новата социална услуга „Подкрепа за придобиване на трудови умения“, с внимание към мненията и очакванията на хора с ИЗ и техни близки за необходима подкрепа за трудова реализация. Мненията и очакванията се основават на реалния социален и трудов опит на младите хора с ИЗ – потребители на Дневен център, на техните актуални потребности от подкрепа, в хода на дейностите за обучение в трудови умения, трудова практика и подкрепена заетост.

Мненията и изводите ще послужат при разработването на видеоклипове за популяризиране на новата социална услуга и при изработване на Наръчник за психологическа подкрепа (като част от проекта „Да работим заедно“).

Изготвил анализа:

Стели Петева, психолог